

(i) Printed Pages : 4

Roll No.

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

3	3	6	8
---	---	---	---

Exam. Code :

0	4	0	3
---	---	---	---

Master of Arts (Sociology) 3rd Semester

(2123)

PROBLEMS OF URBAN INDIA

Paper : SOC-O-732 (In all Mediums)

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 80

Note :— Question No. 1 is compulsory. Attempt *one* question each from Units I–IV.

1. Attempt all in 30–35 words each :

- (i) Define urbanization.
- (ii) Tertiarization.
- (iii) Over urbanization.
- (iv) Mega cities.
- (v) Megapolis.
- (vi) Feminization of Poverty.
- (vii) How is an 'urban area' defined in Census of India ?
- (viii) Slum.
- (ix) What are different sources of solid waste ?
- (x) What are the major urban basic services ? $2 \times 10 = 20$

UNIT—I

2. Write an essay on features of India's urbanization. 15
3. Do you think India is over urbanized ? Discuss the reasons for a large informal sector in India. 15

UNIT—II

4. What kinds of inter and intra city variations occur in India ?
Also give your suggestions. 15
5. Discuss the role of cultural factors in the creation and management
of solid waste. 15

UNIT—III

6. Critically discuss the different approaches to urban
management. 15
7. How can people participation be improved for managing urban
services ? 15

UNIT—IV

8. Critically discuss the various conceptualizations of poverty. 15
9. Write a detailed note on the nature of urban poverty in
India. 15

(हिन्दी माध्यम)

नोट :— प्रश्न क्रमांक 1 अनिवार्य है। यूनिट I से IV तक प्रत्येक में से
एक प्रश्न का उत्तर दीजिये।

1. सभी प्रश्न 30-35 शब्दों में लिखें :
 - (i) शहरीकरण को परिभाषित करें।
 - (ii) तृतीयकीकरण।
 - (iii) अत्यधिक शहरीकरण।
 - (iv) मेगा शहर।
 - (v) मेगापोलिस।
 - (vi) गरीबी का नारीकरण।
 - (vii) भारत की जनगणना में 'शहरी क्षेत्र' को किस प्रकार परिभाषित
किया गया है ?
 - (viii) मलिन बस्ती।
 - (ix) ठोस अपशिष्ट के विभिन्न स्रोत क्या हैं ?
 - (x) प्रमुख शहरी बुनियादी सेवाएँ क्या हैं ? 2×10=20

यूनिट-I

2. भारत के शहरीकरण की विशेषताओं पर एक निबंध लिखें। 15
3. क्या आपको लगता है कि भारत का अत्यधिक शहरीकरण हो गया है ?
भारत में बड़े अनौपचारिक क्षेत्र के कारणों पर चर्चा करें। 15

यूनिट-II

4. भारत में किस प्रकार की अंतर-शहर भिन्नताएँ पाई जाती हैं ? साथ ही अपने सुझाव भी दें। 15
5. ठोस अपशिष्ट के निर्माण और प्रबंधन में सांस्कृतिक कारकों की भूमिका पर चर्चा करें। 15

यूनिट-III

6. शहरी प्रबंधन के विभिन्न दृष्टिकोणों की आलोचनात्मक चर्चा करें। 15
7. शहरी सेवाओं के प्रबंधन में लोगों की भागीदारी को कैसे बेहतर बनाया जा सकता है ? 15

यूनिट-IV

8. गरीबी की विभिन्न संकल्पनाओं की आलोचनात्मक चर्चा करें। 15
9. भारत में शहरी गरीबी के स्वरूप पर एक विस्तृत नोट लिखें। 15

(पंजाबी अनुवाद)

नोट :— ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਯੂਨਿਟ I-IV ਹਰੇਕ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

1. ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ 30-35 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ :
 - (i) ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਓ।
 - (ii) ਤੀਰਥੀਕਰਨ।
 - (iii) ਵੱਧ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ।
 - (iv) ਮੈਗਾ ਸ਼ਹਿਰ।
 - (v) ਮੈਗਾਪੋਲਿਸ।

(vi) ਗਰੀਬੀ ਦਾ ਨਾਰੀਕਰਨ।

(vii) ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਨਗਣਨਾ ਵਿੱਚ 'ਸ਼ਹਿਰੀ ਖੇਤਰ' ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

(viii) ਝੁੱਗੀ-ਝੌਂਪੜੀ।

(ix) ਠੋਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰੋਤ ਕੀ ਹਨ ?

(x) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ? 2×10=20

ਯੂਨਿਟ-I

2. ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖੋ। 15
3. ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀਕਰਨ ਵੱਧ ਗਿਆ ਹੈ ? ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 15

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਦਿਓ। 15
5. ਠੋਸ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 15

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਸ਼ਹਿਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹੁੰਚਾਂ ਬਾਰੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 15
7. ਸ਼ਹਿਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 15

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ। 15
9. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਸਰੂਪ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟ ਲਿਖੋ। 15